

A PROPÒSIT D'EL PES DE LA PALLA

Ricard Salvat

Em passa amb el comentari d'*El pes de la palla* una cosa semblant a la que he comentat amb els tres espectacles del Festival Internacional de Teatre de Tortosa Entre Cultures. No hem trobat la manera que cap dels nostres col·laboradors habituals hagi pogut parlar de l'espectacle. Potser és una situació una mica reveladora de tot el que va succeir amb aquesta proposta. Atès que se li va interrompre la permanència en cartell, els crítics de publicacions setmanals i mensuals habituals no la varen veure perquè va desaparèixer de la cartellera, potser d'una manera massa sobtada. De vegades, hom pensa que les empreses haurien de tenir una mica més d'aguant i no ser tan dràstiques quan un treball no té d'entrada el reconeixement absolut del públic. Per tant, farem un comentari estrictament personal, sense cap voluntat crítica. Atesa la importància de l'estrena, l'excessiva exigència de la crítica de diaris i, sobretot, l'amistat personal entre Ramon Moix i jo, no volem que la revista ASSAIG DE TEATRE deixi passar aquest esdeveniment. S'ha estrenat *El pes de la palla*, i també ha tingut lloc a la Residència d'Investigadors (CSIC) l'important, contradictori i apassionant simposi «Terenci Moix: una celebració»,¹ organitzat per Anna M. Moix, Marta Pessarrodona i la Generalitat de Catalunya, el qual es va complementar amb la molt atractiva exposició «Univers Terenci Moix», comissariada per Inés González.

En el moment d'escriure aquestes ratlles, ens acaba d'arribar el comunicat de la presentació, el 3 de març, dels premis internacionals Terenci Moix de Literatura, Cinematografia i Arts Escèniques. Anna M. Moix n'és la presidenta del jurat. Amb tots aquests esdeveniments s'ha aconseguit que la figura de Terenci Moix (per a mi sempre serà Ramon) no deixi d'estar en la actualitat de la nostra vida cultural. Ens n'alegrem molt. Cal una mirada veritablement crítica sobre les seves aportacions, cal destriar les parts positives, les aportacions de gran creador que sovint va tenir, de les parts més poc interessants i comercials, i no oblidar, com molt encertadament va fer Esther Tusquets al simposi, de parlar per exemple del mal gust que solia acompanyar el món creacional de Moix.

Al diari *Avui* (secció «Diumenge») de pocs dies després de la mort de Moix, el serè, equilibrat i molt penetrant comentarista Enric Sòria hi va escriure les paraules següents: «Les setmanes que segueixen al dia que va morir Terenci Moix es van publicar a l'*Avui* uns quants articles encomiàstics sobre la seva figura i també una carta escandalitzada d'un seu col·lega que no va poder esperar que el cadàver es refredara una mica per marcar les severes distàncies. Terenci, doncs, va ser polèmic fins a la mort. Suposo que li hauria agradat. Crec recordar que, els que en parlàrem bé, vam subratllar més el seu valor com a renovador de l'escena cultural catalana que les seues qualitats com a escriptor. En català, aquestes qualitats han quedat emmascarades per la prosa excessivament *épatant* que estava de moda entre els hereus de l'era pop i el maig francès, però, amb tot, són sòlides. Fa uns dies, una relectura urgent d'*El dia que va morir Marilyn*, m'ho ha confirmat de nou.

»El dia que va morir Marilyn mereix la fama de què va gaudir en publicar-se i, a hores d'ara, s'aguanta molt ben dreta.»² Pensem que el camí iniciat per Enric Sòria és l'adequat. En el simposi «Terenci Moix: una celebració», alguns hi van saber continuar aquest camí iniciat per Sòria: Pere Gimferrer, Esther Tusquets —que va estar intel·ligentment crítica— i, naturalment, les mirades de Josep M. Castellet i Joaquim Molas, que en opinió de tots els assistents varen aportar un treball preparadíssim, acurat i amb elements crítics excel·lents. Hi va haver, però, al nostre entendre, un excessiu to hagiogràfic. Va fer la sensació, en massa moments, d'una colla d'amics que enyoràvem en Ramon Moix i que ens dedicàvem a parlar d'ell una mica com si en haver-nos deixat, fins i tot els que érem més grans que ell, ens feia sentir orfes de la seva intel·ligència, de la seva ironia, de la seva visió del món en tecnicolor i, a la vegada, de la seva sovint fascinant i terrible baixada als inferns propis i, per extensió, als inferns de tots nosaltres.

Sempre hem tingut la impressió que a Ramon li va passar una cosa semblant a la que succeí a Vicent Blasco Ibáñez i a William Somerset Maugham. Tots tres tenien un talent extraordinari, fora de sèrie. Tots tres però varen tenir l'obsessió del gran èxit mediàtic, cadascú en el seu moment, és clar. Però aquest èxit embriaga i sovint es perd el sentit de la realitat i de l'autoexigència. El cas de Blasco Ibáñez es podria comparar al del Terenci Moix escriptor en castellà. Quan les obres transcorren a la València rural —en el cas de Blasco— o tenen com a protagonistes la petita burgesia catalana —en el cas de Moix—, la veracitat literària grinyola. Ningú no es pot creure que aquella gent parli en castellà. Això mateix em passa també amb gairebé totes les novel·les dels escriptors catalans que escriuen en castellà. Naturalment, quan els fets passen a Barcelona o a Catalunya.

En la meua intervenció en el simposi vaig explicar com M. Aurèlia Capmany, Salvador Espriu i jo mateix vàrem convèncer Ramon Moix perquè escrivís en català. Tota la seva educació havia estat en castellà, però tots tres intentàrem de fer-li entendre aquest element a què m'estic referint: la falsedat que comporta retratar gent i mentalitats que es produeixen en català en el sovint horrorós castellà que s'usa a Barcelona. A partir d'un moment, i arrossegat pel gran èxit que va obtenir, va tornar al castellà. Naturalment, aquells que no podien pair el gran èxit que va obtenir a Madrid li criticaren aquest canvi, i recordo que ell en alguna ocasió va contestar amb un exabrupte terrible i pregonament xava que va deixar sense alè els primmirats.

El problema primer d'*El pes de la palla* era precisament la llengua. És evident que el text va ser escrit en castellà, però també és evident que escoltar aquelles paraules sovint esplèndides en un teatre que està molt a prop d'on ell va viure i del clima que retrata, amb el públic de clientela habitual del Romea, grinyolava. Grinyolava, i molt. Fins que no passava un quart d'hora senties una incomoditat estranya. Després, la intel·ligència de tot el que t'anaven dient et guanyava. M'han explicat que un crític de culte, molt castellà, va retreure a Xavier Albertí que no tingués la valentia de fer l'obra en català. Si aquesta consideració és veritable la trobo molt sorprenent, però em temo que alguna cosa de pregonament veritat hi deu haver.

El segon gran problema de l'espectacle era el treball dramàtic de Lluïsa Cunillé. Un treball descompassat, massa respectuós amb el text original i al nostre entendre poc treballat. Feia la impressió que Lluïsa Cunillé no havia fet cap esforç en plantejar-se dramàticament el text de Ramon Moix. I, sobretot, de no saber o de no intentar conèixer quin era el públic destinatari. Posats a fer, potser hauria estat millor que l'espectacle hagués estat tot ell un monòleg. Les es-

cenes que Cunillé va introduir, poques i curtes en la primera part, més àmplies, més llargues i més nombroses, en la segona, no acabaren de fer el contrapès necessari a les raons del personatge Moix. Em va semblar que el to que emprà, ja sigui pel que hi donaven els actors, ja sigui pel text mateix, era excessivament sainetesc i innecessàriament vulgar. Ho vaig comentar amb el gran amic Enric Majó i em va dir que jo no ho veia bé, que Ramon era sempre i des de tots els punts de vista un personatge que es movia entre el sainet i a partir del sainet.

En el simposi, Enric Majó hi va presentar una ponència absolutament admirable que va desenvolupar tota aquesta teoria del sainet. Però tant, em va acabar de convèncer que jo m'havia equivocat. Però tal com he dit abans, parlo de les meves impressions. Potser hi va influir el fet que vaig veure l'obra en dues ocasions. La primera fou una nit entre setmana i la segona una tarda de diumenge. La nit a la qual ens referim, se'n va anar la llum, i només en vàrem veure vint minuts. Els actors em varen semblar, la primera nit, importants, i alguns amb la imatge cultural que la proposta necessitava. Contràriament, la tarda d'un dels últims diumenges en què es representà l'obra, amb el públic habitual del Romea, els actors es varen relaxar potser en excés i varen fer una representació desencisadora. Cal assenyalar que Ricardo Salvador no es va deixar endur pel to de relaxament general.

Xavier Alvertí va fer un treball de direcció molt interessant, però potser va oblidar allò que deia Adolfo Marsillach: «En teatro, todo es un problema de distancias.» Suposo que el gran èxit obtingut amb *Mestres antics*, de Thomas Bernhard, en el mateix teatre, el va portar a confiar-se massa i va pensar que podia repetir la jugada, però el públic del Romea, que diria que el conec tan bé que sé que és absolutament imprevisible, i que quan creus que el tens agafat pel cap se t'escapa pels peus o viceversa, va tenir envers l'espectacle una reacció lògica, i és la de sentir-se perdut, no saber què li acabaven d'explicar. Ni Lluïsa Cunillé ni el mateix Xavier Alvertí no han perdut gaires hores veient espectacles del Romea fora de les nits d'estrena. Si ho haguessin fet, potser sabrien que el que pot ser vàlid en les sales alternatives o en els tallers de l'Institut del Teatre s'ha de replantejar des d'altres perspectives quan t'enfrontes a un públic tan magmàtic i amb un teatre tan gran. Això no vol dir rebaixar nivells d'exigència, però sí un canvi de to. Després d'*El pes de la palla* hem vist *Occisió*, de Lluïsa Cunillé, amb dues de les actrius de l'obra del Romea, Lina Lambert i Lurdes Barba com a directora. A l'Espai Lliure tot funciona. Funciona, com diu un dels grans defensors de Lluïsa Cunillé com una tela de gran qualitat de la qual en pots anar tallant trossos més llargs o més curts. El grup d'admiradors fervents que Cunillé ha tingut la capacitat admirable de crear està donant peces d'orfebreria sovint d'un manierisme perfecte, però que si es continua repetint pot acabar resultant inútil. *Barcelona, mapa d'ombres* ens va fer pensar que la nostra autora faria un canvi, aniria cap a perspectives de més ambició. Els espectacles que hem mirat de comentar molt personalment ens han fet pensar que aquest canvi no es vol portar a les últimes conseqüències.

És una llàstima que no s'hagi aprofitat del tot l'arribada de Moix a l'escenari. Ell que era un apassionat del cinema mai no va poder veure adaptada cap de les seves novel·les. Va fer un teatre molt comercial, amb excessives concessions, i en el simposi a què ens hem referit, insistim-hi, sovint massa hagiogràfic, ningú no es va atrevir a dir-ho. Ara era l'ocasió de guanyar Moix per al teatre. Em temo que una mica per culpa de tots aquesta ocasió se'ns haurà esvanit absolutament. És una llàstima perquè el fet és que hi va haver moments d'una veritat última, d'una deses-

peració veritable, d'una grandesa que ens va emocionar d'una manera molt particular. Suposem que Julio Manrique va ajudar molt a fer-nos sentir aquesta emoció especial.

NOTES

1. El simposi «Terenci Moix: una celebració» es va celebrar a la Residència d'Investigadors del CSIC els dies 4 i 5 de febrer de 2005. És important assenyalar que la Fundació Romea va organitzar una tertúlia titulada «Terenci Moix: una celebració» en què hi participaren Lurdes Barba, Josep M. Benet i Jornet, Colita i Marcos Ordóñez, moderada per Juan Ramón Iborra, el 29 de desembre de 2004.
2. SÒRIA, Enric. «Novella d'aprenentatge», a la secció «Des de la butaca» al suplement «Diumenge» del diari *Avui*, 4 de gener de 2004.